

Guifré el Pilós va ser de debò comte de Girona?

La historiografia del segle xx ha considerat que Guifré el Pilós o Pelós havia governat els territoris de Cerdanya-Berguedà, Urgell, Barcelona, Osona-Manresa, Besalú i Girona. Però realment tenim indicis documentals que ens permetin afirmar que aquest personatge intervingué a Girona? Com es va arribar a aquesta interpretació? És vàlida encara?

Textos i fotos > JOSEP CAMPRUBÍ SENSADA, doctor i especialista en història medieval

Avui dia no és fàcil parlar de determinats personatges històrics que formen part del llegendari català, com per exemple Guifré el Pilós o Pelós, ja que la gent té més assumides les gestes imaginàries que se'ls atribueixen, com és en el seu cas la creació de les quatre barres de la bandera catalana, que no pas els fets històrics en els quals van participar. Aquesta fama ha fet que alguns historiadors hagin intentat aprofundir en la seva figura històrica aportant idees noves, mentre que d'altres s'han dedicat a repetir i a copiar el que deien determinats autors, i han difós així informacions fiables i algunes de no tan fiables que, de tant repetir-les, gairebé tothom ha donat per bones. Una d'aquestes informacions és que Guifré va ser comte de Girona, una afirmació que, com veurem, no és tan fàcil de fer.

Volem agrair al grup Alma Cubrae, de recreacions històriques i fantàstiques, les escenificacions del segle ix que ens han fet i que, en forma de fotografies, acompanyen aquest article.

El context

Hem de saber que, a inicis del segle ix, entre el món musulmà, situat al sud dels Pirineus, i el regne franc (França), situat al nord dels Pirineus, hi havia unes terres intermèdies sotmeses al domini de l'emperador o del rei de França (segons tingués un o altre títol) que a la documentació de l'època s'anomenen *territoris* o bé *pagus*. Cada una d'aquestes demarcacions era manada per un personatge que tenia el

>> Guifré el Pilós, en la recreació feta pel grup Alma Cubrae.

càrrec de comte i que era nomenat directament pel rei de França. De vegades un comte podia governar diversos d'aquests *pagus* o territoris, segons el que li hagués encomanat el monarca francès. A la segona meitat del segle ix alguns d'aquests territoris o *pagus* van passar a anomenar-se *comtats*, nom que es va acabar imposant a mitjan segle x. Així, primer van existir els comtes i després els comtats. Un comte podia perdre el càrrec per mort o perquè era destituït pel rei de França, el qual en nomenava un de nou. No obstant això, el monarca francès Carles el Calb, en el

document conegut com a *Capitular de Quierzy*, de l'any 877, disposava que si un comte moria el podia substituir un fill seu. Així, en morir Guifré el Pilós, els drets comtals es van repartir entre els seus fills. Als documents de l'època només es fa constar el nom dels comtes, però mai s'explica de quina demarcació eren: haurem d'esperar més de cent anys llargs, a inicis del segle xi, per trobar denominacions com ara Guifré, comte de Cerdanya, o Bernat, comte de Besalú, per posar dos exemples. Això fa que de vegades sigui difícil saber quin territori tenia assignat cadascun d'ells.

>> Recreació feta pel grup Alma Cubrae, amb la indumentària que els comtes del segle IX duïen per anar a la guerra, que consistia, generalment, en un elm senzill, una espasa, una cota de malla i un escut.

Existeixen un seguit de cròniques i de textos narratius medievals que parlen breument de Guifré el Pilós. Possiblement els més coneguts són la *Breu història del monestir de Ripoll*, creada per un monjo d'aquest cenobi a l'entorn de 1147, i la *Gesta Comitum Barchinensium* (en què es narren principalment les gestes dels comtes de Barcelona), escrit en quatre fases, la primera de les quals es començà a redactar a finals del segle XII. En aquests escrits només se cita Guifré com a comte de Barcelona, ja que foren compostos en un moment en el qual aquesta línia comtal governava Catalunya i ja havia entrat al control polític del regne d'Aragó, i, per tant, calia exaltar aquesta família i el casal comtal de Barcelona per sobre dels altres. Com veiem, cap d'aquests escrits ens ajuda a aclarir si fou o no comte de Girona.

Els textos jurídics del segle IX referents al territori, *pagus* o comtat i al bisbat de Girona han estat transcrits i publicats íntegrament en diversos llibres. De tots aquests llibres, cal destacar el

recull documental de la tesi doctoral de Ramon Martí, revisat i imprès l'any 1997 amb el títol *Col·lecció diplomàtica de la seu de Girona*, editat per la Fundació Noguera, i també cal destacar l'obra *Catalunya carolíngia*, feta per diversos autors i editada el 2003 per l'Institut d'Estudis Catalans, que dedica el volum cinquè als comtats de Girona, Besalú, Empúries i Peralada. En aquestes obres, però, no hi trobem indicis documentals clars de la intervenció de Guifré el Pilós a Girona.

Pel que fa a la historiografia, la figura de Guifré com a comte de Girona es popularitzà d'ençà de la publicació, l'any 1958, de l'obra *Els primers comtes catalans*, escrita per Ramon d'Abadal, autor que anys més tard també escrigué *Els temps i el regiment del comte Guifred el Pilós*, publicada pòstumament el 1989 per l'Institut d'Estudis Catalans. Tant ressò va tenir la primera d'aquestes publicacions que va esdevenir una obra de consulta obligada per a tots els historiadors i erudits, els quals repetiren i integraren als seus llibres i articles posteriors les aportacions de Ramon d'Abadal, inclosa la teoria que era comte a Girona, tot i que no era una idea pròpiament seva, sinó que l'historiador francès Joseph Calmette ja l'havia proposat el 1906 al seu article titulat «Un judici

original del comte Guifré el Pilós per a l'abadia d'Amer», publicat al número 67 de la revista francesa *Bibliothèque de l'École des Chartes*. No hi hagué cap novetat historiogràfica destacable fins a l'any 1990, quan es publicà el llibre de Miquel Coll i Alentorn titulat *Guifré el Pelós en la historiografia i en la llegenda*, editat per l'Institut d'Estudis Catalans, en què es plantejava una nova visió d'aquest personatge, tot i que l'autor mantenia que Guifré era comte a Girona. No fou fins a la publicació de la tesi doctoral de Ramon Martí, el 1997, esmentada anteriorment, que, a la llum dels textos que ell havia transcrit i analitzat, es plantejava la proposta que Guifré el Pilós no havia estat comte a la demarcació de Girona, ja que Martí no l'identificava en cap dels documents existents.

El misteri de Guifré

Un cop coneixem el context i les fonts documentals ja podem passar a parlar pròpiament de Guifré. Segons els documents que ens han arribat, és possible que fos investit comte a l'entorn de l'any 878 o 879. Immediatament actuà als territoris d'Osona, Cerdanya-Berguedà i Urgell, on amplià la frontera cap al sud-oest. Aquesta expansió quedà frenada el 884, quan, prop de l'actual

>> Recreació feta pel grup Alma Cubrae d'una armeria medieval, amb diversos tipus d'espases.

>> Recreació del grup Alma Cubrae a partir de la llegenda que explica que les quatre barres de la bandera catalana les va fer el rei de França amb la sang de Guifré el Pilós.

Artesa de Segre, fou derrotat per l'exèrcit musulmà. A partir d'aquest moment concentrà les seves accions al *pagus* d'Osona, sabem que també governà el de Besalú i sembla ser que arribà al de Barcelona als darrers anys de la seva vida, on morí el 897. Però intervingué al comtat de Girona?

Per contestar aquesta pregunta cal revisar la documentació que ens ha arribat. Just en el mateix any en el qual Guifré el Pilós ens apareix esmentat per primera vegada com a comte, el 878 o 879, a la demarcació de Girona trobem un personatge anomenat Delà, que substituïa Otger, l'anterior comte. Delà estava casat amb Quíntol, filla d'un antic vescomte de Narbona anomenat Esteve, i tenien un fill que es deia Guifré (que no hem de confondre amb Guifré el Pilós). Així, el rei de França devia nomenar per a Girona un comte que probablement procedia de la regió anomenada Gòtia (al sud de França). La darrera referència coneguda del comte Delà és a l'entorn de l'any

>> Les muralles romanes, que formaven part del sistema defensiu de la Girona medieval dels segles IX i X.

>> La Torre Gironella, que era un dels punts més elevats de la Girona del segle IX.

893, i després desapareix de la documentació. Fou llavors quan Guifré el Pilós degué rebre el govern del comtat de Girona? Però si el rebé, com és que no apareix a la documentació? I si no el rebé, qui podria haver ocupat aquest càrrec?

La resposta a aquestes preguntes l'hem de cercar en un document redactat cinc anys més tard, el 898, quan se celebrà un plet a la ciutat de Girona que estava presidit per un comte anomenat Gaucfred, personatge que alguns autors han identificat amb

Guifré Borrell, comte de Barcelona i fill de Guifré el Pilós. Això feia pensar als historiadors que Guifré Borrell va rebre el govern del comtat de Girona en morir el seu pare, el 897, i que, per tant, Guifré el Pilós va ser comte a Girona després de Delà. En canvi, Ramon Martí, de la pàgina 50 a la 62 de l'obra ja esmentada, proposa que Gaucfred és un nom diferent de Guifré i que, per tant, devia ser un altre personatge que podria haver estat comte a Girona, potser fill del comte Sunyer d'Empúries. Aquest autor també ha obser-

>> Vista general de Girona, el nucli principal de l'antic territori, pagus o comtat.

vat que als territoris on va intervenir Guifré el Pilós és on van aparèixer els primers documents de compravenda coneguts; és a dir, que és ell qui en va afavorir la implantació. Els textos més antics d'aquesta mena al comtat de Girona no els coneixem fins que apareix el comte Guifré Borrell, a l'entorn del 908. És a dir, que no hi ha compravendes a l'època de Guifré el Pilós, senyal que no hi actuà com a comte. Això vol dir que des de l'any 893, quan va desaparèixer Delà, fins a aproximadament el 908, quan va aparèixer Guifré Borrell, el comte de Girona podria haver estat Gaucfred.

Però com és que l'any 908 trobem un fill de Guifré el Pilós com a comte de Girona? Si Gaucfred era realment de la família dels comtes d'Empúries, no podria haver cercat un successor o un partidari seu que manés al com-

tat de Girona? Tot això es començà a gestar deu anys abans, el 888, quan morí el bisbe Teuter de Girona. Hem de saber que el bisbat de Girona s'estenia pels comtats de Girona, Empúries i Besalú, i que, per tant, el comte que tenia un bisbe favorable als seus interessos posseïa indirectament més poder que els altres. És per això que en morir el bisbe Teuter començà una lluita pel poder episcopal entre el comte Sunyer d'Empúries, que proposava un candidat anomenat Ermemir, i els canonges de la seu i altres clergues, que volien com a bisbe un personatge anomenat Serf de Déu. Finalment, s'imposà Serf de Déu, el qual sembla ser que estava a favor de l'entrada de la família de Guifré el Pilós a Girona i en contra de la del comte d'Empúries. Així, sembla que Guifré Borrell no va ser comte per he-

rència, sinó per nomenament del rei de França, possiblement a petició del bisbe Serf de Déu.

En resum

Segons la documentació que tenim, de l'any 878 al 893 a Girona hi havia un comte anomenat Delà. Del 893 fins al 907 o 908 podria haver-n'hi hagut un d'anomenat Gaucfred. I a partir del 908 devia governar Guifré Borrell, fill de Guifré el Pilós. Amb tot el que hem exposat fins ara, el lector es pot haver fet una idea de les complicacions que es poden presentar a l'hora d'interpretar uns fets històrics escassament documentats. Però el que sí que podem afirmar és que la majoria dels historiadors del segle XX han engrandit la llegenda de Guifré el Pilós afegint-hi que fou comte a Girona, tot i que no hi ha proves que ho documentin.